

Personu ar invaliditāti tiesību komitejas

Vienpadsmitā sesija

2014. gada 31. marts–11. aprīlis

Vispārējā piezīme Nr. 2 (2014)

9. pants. Pieejamība

I. Ievads

1. Pieejamība ir priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnībā un līdztiesīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē. Ja personām ar invaliditāti nebūs pieejama fiziska vide, transports, informācija un komunikācijas līdzekļi, tostarp informācijas un komunikācijas tehnoloģijas un sistēmas, un citi objekti un pakalpojumi, kas ir atvērti vai tiek nodrošināti sabiedrībai, šīm personām nebūs vienlīdzīgas iespējas līdzdarboties savās attiecīgajās sabiedrībās. Nav nejaušs fakts, ka pieejamība ir viens no principiem, uz ko pamatota Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām (3. panta f) apakšpunkts). Vēsturiski personu ar invaliditāti kustība apgalvoja, ka fiziskas vides un sabiedriskā transporta pieejamība personām ar invaliditāti ir priekšnosacījums pārvietošanās brīvībai, ko garantē ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 13. pants un Starptautiskā pakta par pilsoņu [pilsoniskajām] un politiskajām tiesībām 12. pants. Līdzīgi informācijas un komunikācijas līdzekļu pieejamību uzskata par priekšnosacījumu uzskatu un vārda brīvībai, ko garantē ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 19. pants un Starptautiskā pakta par pilsoņu [pilsoniskajām] un politiskajām tiesībām 19. panta 2. punkts.

2. Starptautiskā pakta par pilsoņu [pilsoniskajām] un politiskajām tiesībām 25. panta c) apakšpunktā ir noteiktas katra pilsoņa tiesības uz vienlīdzīgu piekļuvi sabiedriskajiem pakalpojumiem savā valstī. Uz šā panta noteikumu pamata tiesības uz piekļuvi varētu iekļaut cilvēktiesību aizsardzības pamatlīgumos.

3. Starptautiskā konvencija par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu garantē ikvienas personas tiesības piekļūt visām tām vietām un pakalpojumiem, kas paredzēti plašai sabiedrībai, piemēram, sabiedriskajam transportam, viesnīcām, restorāniem, kafējnīcām, teātriem un parkiem (5. panta f) apakšpunkts). Tādējādi starptautiskajā cilvēktiesību aizsardzības tiesiskajā regulējumā ir izveidots precedents, uzskatot, ka tiesības uz piekļuvi ir tiesības pašas par sevi. Jāatzīst, ka dažādu rasu un etnisko grupu piederīgajiem bija liegts brīvi

GE.14-03313 (E)

Lūdzu, nododiet otrreizējai pārstaidei!

pieklūt sabiedriskajām vietām un pakalpojumiem cilvēku aizspriedumu dēļ un tāpēc, ka cilvēki bija gatavi lietot spēku, lai neļautu šīm personām pieklūt vietām, kas tām bija fiziski pieejamas. Tomēr personas ar invaliditāti sastopas ar tehniskiem šķēršļiem un (vairumā gadījumu cilvēku radītas) vides radītiem šķēršļiem, piemēram, pakāpieniem pie ieejas ēkās, liftu neesamību daudzstāvu ēkās un pieejamā veidā sniegtas informācijas trūkumu. Apbūvētā vide vienmēr ir saistīta ar sociāliem un kultūras notikumiem, kā arī ar paražām, tāpēc apbūvēto vidi pilnībā uzrauga sabiedrība. Šādi mākslīgi šķēršļi rodas drīzāk tāpēc, ka nav pietiekamas informācijas un tehnisko zināšanu, nevis apzinātas vēlmes liegt personām ar invaliditāti pieklūt vietām vai pakalpojumiem, kas paredzēti plašai sabiedrībai. Lai ieviestu tādas politikas nostādnes, kas nodrošina vietu un pakalpojumu lielāku pieejamību personām ar invaliditāti, ir nepieciešams mainīt attieksmi pret personām ar invaliditāti, lai cīnītos pret aizspriedumiem un diskrimināciju, īstenojot pastāvīgus izglītošanas pasākumus un izpratnes vairošanas un kultūras kampaņas un nodrošinot komunikāciju.

4. Gan Starptautiskajā paktā par pilsoņu [pilsoniskajām] un politiskajām tiesībām, gan Starptautiskajā konvencijā par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu ir skaidri noteikts, ka tiesības uz piekļuvi ir vienas no tiesībām, ko aizsargā starptautiskie cilvēktiesību akti. Pieejamība jāuzskata par tiesībām uz piekļuvi piemītošā sociālā aspekta atkārtotu apstiprinājumu, kas tieši saistīts ar invaliditāti. Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām pieejamība ir iekļauta kā viens no pamatprincipiem – ļoti svarīgs priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu faktiski un līdztiesīgi īstenot savas pilsoniskās, politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. Pieejamība jāskata ne tikai saistībā ar līdztiesību un nediskriminēšanu, bet arī kā veidu, kādā ieguldīt sabiedrībā, kā arī kā ilgtspējīgas attīstības daļu.

5. Lai gan dažādi cilvēki un organizācijas atšķirīgi izprot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (IKT) nozīmi, parasti tiek atzīts, ka IKT ir vispārējs termins, kas aptver visas informācijas un komunikācijas ierīces vai lietojumprogrammatūras un to saturu. Šāda definīcija aptver ļoti dažādas piekļuves tehnoloģijas, piemēram, radio, televīziju, satelītsakarus, mobilos tālruņus, stacionāros tālruņus, datorus, tīkla aparatūru un programmatūru. IKT ir īpaši svarīga, jo ar tās palīdzību ir iespējams nodrošināt dažādus pakalpojumus, pārveidot esošos pakalpojumus un radīt lielāku pieprasījumu pēc informācijas un zināšanām, jo īpaši nevēlamās un atstumtās iedzīvotāju grupās, piemēram, personu ar invaliditāti vidū. Starptautisko elektrosakaru noteikumu (pieņemti 2012. gadā Dubajā) 12. pantā ir noteiktas personu ar invaliditāti tiesības pieklūt starptautiskajiem telesakaru pakalpojumiem, ņemot vērā attiecīgos Starptautiskās Elektrosakaru savienības (ITU) ieteikumus. Uz šā panta noteikumu pamata dalībvalstis varētu pastiprināt savus tiesiskos regulējumus.

6. Savā vispārīgajā piezīmē Nr. 5 (1994. gads) par personām ar invaliditāti Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komiteja atgādināja valstu pienākumu īstenot ANO Standartnoteikumus par vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu personām ar invaliditāti.¹ Šajos standartnoteikumos ir uzsvērtā fiziskās vides, transporta, informācijas un komunikācijas līdzekļu pieejamības nozīme vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanā personām ar invaliditāti. Šis jēdziens ir sīkāk izskaidrots 5. noteikumā, saskaņā ar kuru fiziskās vides pieejamības un informācijas un komunikācijas līdzekļu pieejamības nodrošināšana ir valstu prioritārā darbības joma. Pieejamības nozīme ir aplūkota arī Ekonomikas, sociālo un kultūras tiesību komitejas Vispārīgajā piezīmē Nr. 14 par tiesībām uz augstāko sasniedzamo veselības līmeni (2000. gads) (12. punkts). Savā Vispārīgajā piezīmē Nr. 9 par bērnu ar invaliditāti tiesībām

¹ Ģenerālas asamblejas rezolūcijas Nr. 48/96 pielikums.

Bērnu tiesību komiteja uzsvēra, ka sabiedriskā transporta un citu telpu, tostarp valsts iestāžu ēku, iepirkšanās vietu un atpūtas telpu, fiziska nepieejamība ir būtisks faktors, kas veicina bērnu ar invaliditāti sociālo atstumšanu un izstumšanu un ievērojami apgrūtina viņu iespējas saņemt pakalpojumus, tostarp veselības aprūpes un izglītības jomā (39. punkts). Pieejamības nozīmi Bērnu tiesību komiteja atkārtoti uzsvēra arī savā Vispārīgajā piezīmē Nr. 17 (2013. gads) par bērnu tiesībām uz atpūtu, brīvo laiku, rotaļām, izklaides pasākumiem, kultūras dzīvi un mākslu.

7. Pasaules valstu ziņojumu par invaliditāti kopsavilkumā [*World Report on Disability Summary*], ko 2011. gadā publicēja Pasaules Veselības organizācija un Pasaules Banka, īstenojot plašākās apspriedes, kādas jebkad ir notikušas, kurās aktīvi piedalījās vairāki simti speciālistu invaliditātes jomā, ir uzsvērts, ka apbūvētā vide, transporta sistēmas un informācija un komunikācijas līdzekļi personām ar invaliditāti bieži vien ir nepieejama (10. lpp.). Personas ar invaliditāti nevar īstenot dažas no savām pamattiesībām, piemēram, tiesības meklēt darbu vai tiesības uz veselības aprūpi, jo tām nav pieejams transports. Pieejamības tiesību aktu īstenošanas pakāpe daudzās valstīs joprojām ir zema, un personām ar invaliditāti bieži vien ir liegtas tiesības uz vārda brīvību, jo tām nav pieejama informācija un komunikācijas līdzekļi. Pat valstīs, kurās nedzirdīgajiem pastāv surdotulkošanas pakalpojumi, kvalificētu tulku parasti ir pārāk maz, ņemot vērā pieaugošo pieprasījumu pēc viņu pakalpojumiem, un šo tulku pakalpojumi ir pārāk dārgi, jo tiem ir jābrauc pie klientiem individuāli. Personas ar intelektuālu un psihosociālu invaliditāti, kā arī personas, kas ir gan nedzirdīgas, gan neredzīgas, sastopas ar šķēršļiem, kad tās cenšas piekļūt informācijai un sazināties, jo trūkst viegli salasāmu formātu un atvieglotu un alternatīvu komunikācijas līdzekļu. Šīs personas sastopas ar šķēršļiem arī, cenšoties saņemt pakalpojumus, gan tāpēc, ka šos pakalpojumus sniedzošā personāla vidū valda aizspriedumi, gan tāpēc, ka šis personāls nav pienācīgi apmācīts.

8. Ziņojumā “Televīzijas pieejamības vairošana” [*Making Television Accessible*], ko 2011. gadā publicēja Starptautiskā elektrosakaru savienība sadarbībā ar Globālo iniciatīvu iekļaujošām informācijas un sakaru tehnoloģijām [*Global Initiative for Inclusive Information and Communication Technologies*], ir uzsvērts, ka ievērojama daļa no tām personām, kam ir kāda veida invaliditāte (šādu personu skaits sasniedz vienu miljardu), nespēj izbaudīt televīzijas audiovizuālo saturu. Iemesls tam ir satura un informācijas nepieejamība un/vai to ierīču trūkums, kas šādām personām nepieciešamas, lai varētu saņemt šos pakalpojumus.

9. Jau Pasaules informācijas sabiedrības samita pirmajā posmā, kas notika 2003. gadā Ženēvā, lielākā daļa IKT speciālistu atzina pieejamības nepieciešamību. Šis jēdziens, ko ieviesa un virzīja personu ar invaliditāti sabiedrība, tika iekļauts šajā samitā pieņemtajā principu deklarācijā, kuras 25. punktā bija noteikts “dalīšanos ar attīstībai nepieciešamām vispusīgām zināšanām un šo zināšanu vairošanu var veicināt, likvidējot šķēršļus vienlīdzīgai piekļuvei informācijai, kas nepieciešama ekonomikas, sociālu, politisku, veselības aprūpes, kultūras, izglītības un zinātnes pasākumu veikšanai, un atvieglot piekļuvi publiski pieejamajai informācijai, tostarp izstrādājot universālo dizainu un izmantojot atbalsta tehnoloģijas”.²

10. Pieejamība bija viens no pamatjautājumiem, ko Personu ar invaliditāti tiesību komiteja apsprieda visos desmit interaktīvajos dialogos ar dalībvalstīm, kuru tā sarīkoja pirms šīs vispārīgās piezīmes sagatavošanas, izskatot dalībvalstu sākotnējos ziņojumus. Visu šo ziņojumu noslēdzošajos secinājumos ir sniegti ieteikumi attiecībā uz pieejamību. Kopēja

² Sk. 25. punktu dokumentā “Principu deklarācija. Informācijas sabiedrības veidošana – globāls izaicinājums jaunajā tūkstošgadē”, ko pieņēma Pasaules Informācijas sabiedrības samits”, kurš notika 2003. gadā Ženēvā (WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E).

problēma bija tāda, ka neeksistē pienācīgs uzraudzības mehānisms, lai nodrošinātu pieejamības standartu un attiecīgo tiesību aktu īstenošanu. Dažās dalībvalstīs par uzraudzību ir atbildīgas vietējās iestādes, bet tām trūkst tehnisko zināšanu un cilvēku un materiālo resursu, lai nodrošinātu efektīvu īstenošanu. Cita kopēja problēma ir tāda, ka attiecīgās iesaistītās puses nav pienācīgi apmācītas, procesā pietiekami netiek iesaistītas personas ar invaliditāti un tām netiek nodrošināts pietiekams transports, informācija un komunikācijas iespējas.

11. Turklāt Personu ar invaliditāti tiesību komiteja pieejamības jautājumu skatīja arī savā tiesu praksē. Lietā “*Ńusti [Nyusti]* un *Takācs [Tak?cs]* pret Ungāriju” (paziņojums Nr. 1/2010, viedoklis pieņemts 2013. gada 16. aprīlī) Komiteja uzskatīja, ka visiem pakalpojumiem, kas ir pieejami vai tiek sniegti plašai sabiedrībai, ir jābūt pieejamiem saskaņā ar 9. pantu Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām. Dalībvalstij lūdza nodrošināt, lai neredzīgās personas varētu piekļūt bankomātiem. Komiteja cita starpā ieteica dalībvalstij noteikt “obligātos standartus attiecībā uz to banku pakalpojumu pieejamību, ko privātās finanšu iestādes sniedz personām ar redzes un cita veida traucējumiem, [...] izveidot tiesisko regulējumu, nosakot konkrētus, izpildāmus un laikā noteiktus kritērijus, lai būtu iespējams uzraudzīt un novērtēt, kā privātās finanšu iestādes pakāpeniski izmaina un pielāgo savus agrāk nepieejamos banku pakalpojumus, līdz tie kļūst pieejami, [...] un nodrošināt, lai visi jauniegādātie bankomāti un citi banku pakalpojumi būtu pilnībā pieejami personām ar invaliditāti (sk. 10. panta 2. punkta a) apakšpunktu).

12. Ņemot vērā šos precedentus un faktu, ka pieejamība ir patiešām svarīgs priekšnosacījums, lai personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi piedalīties sabiedriskajā dzīvē un efektīvi īstenot visas savas cilvēktiesības un pamatbrīvības, Komiteja uzskata, ka ir jāpieņem vispārīgā piezīme par Konvencijas 9. pantu par pieejamību saskaņā ar savu reglamentu un cilvēktiesību aizsardzības līgumiem.

II. Normatīvais saturs

13. 9. pants Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām nosaka, ka, “lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās, dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai vienlīdzīgi ar citiem nodrošinātu personām ar invaliditāti pieeju fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai gan pilsētās, gan lauku rajonos”. Ir svarīgi skatīt visus pieejamības jautājuma sarežģītos aspektus, aptverot fizisko vidi, transportu, informācijas un komunikācijas līdzekļus, kā arī pakalpojumus. Uzsvars vairs nav uz ne to personu tiesībsubjektību, kam pieder ēkas, transporta infrastruktūra, transportlīdzekļi, informācijas un komunikācijas līdzekļi un kas sniedz pakalpojumus, ne uz šo personu piederību valsts vai privātajam sektoram. Ciktāl preces, produkti un pakalpojumi ir pieejami vai tiek sniegti sabiedrībai, tiem ir jābūt pieejamiem visiem neatkarīgi no tā, vai šo preču un produktu īpašnieks un pakalpojumu sniedzējs ir valsts iestāde, vai privāts uzņēmums. Personām ar invaliditāti ir vienlīdzīga pieeja visām precēm, produktiem un pakalpojumiem, kas ir pieejami vai tiek sniegti sabiedrībai, jānodrošina veidā, kas garantē šīm personām faktisku un vienlīdzīgu pieeju un nemazina viņu cilvēcisko cieņu. Šāda pieeja izriet no diskriminācijas aizlieguma; piekļuves liegšana būtu uzskatāma par diskriminējošu rīcību neatkarīgi no tā, vai šādi rīkojas valsts iestāde vai privāts uzņēmums. Pieejamība ir jānodrošina visām personām ar invaliditāti neatkarīgi no traucējumu veida un nešķirojot cilvēkus atbilstoši rasei, ādas krāsai, seksuālajai orientācijai, valodai, reliģiskajai piederībai, politiskās vai citas pārliecības, tautības vai sociālās izcelsmes, īpašībām, izcelšanās vai cita statusa, juridiskā vai sociālā

statusa, dzimuma vai vecuma. Nodrošinot pieejamību personām ar invaliditāti, īpaši jāņem vērā dzimuma un vecuma aspekti.

14. Konvencijas 9. pantā ir skaidri noteikts, ka pieejamība ir priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās un neierobežoti īstenot visas savas cilvēktiesības un pamatbrīvības vienlīdzīgi ar citiem. 9. panta pamatā ir spēkā esošie cilvēktiesību aizsardzības līgumi, piemēram, Starptautiskā pakta par pilsoņu [pilsoniskajām] un politiskajām tiesībām 25. panta c) apakšpunkts par tiesībām piekļūt sabiedriskajiem pakalpojumiem un Starptautiskās konvencijas par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu 5. panta f) apakšpunkts par tiesībām piekļūt visām vietām un saņemt visus pakalpojumus, kas paredzēti plašai sabiedrībai. Laikā, kad pieņēma šos divus cilvēktiesību aizsardzības pamatlīgumus, vēl neeksistēja internets, kas tik dramatiski ir izmainījis pasauli. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām ir pirmais 21. gadsimtā pieņemtais cilvēktiesību aizsardzības līgums, kurā minētas informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, un tajā netika noteiktas jaunas tiesības personām ar invaliditāti šajā saistībā. Turklāt pēdējo desmitgažu laikā starptautiskajās tiesībās ir izmainījis arī vienlīdzības jēdziens – no formālas vienlīdzības tas ir kļuvis par padziļinātu vienlīdzību – un tas ietekmē dalībvalstu pienākumus. Valstu pienākums nodrošināt pieejamību ir būtiska daļa no jaunā pienākuma cienīt, aizsargāt un īstenot tiesības uz vienlīdzību. Tāpēc pieejamība jāskata saistībā ar tiesībām uz piekļuvi, raugoties no personu ar invaliditāti perspektīvas. Personām ar invaliditāti tiesības uz piekļuvi nodrošina, strikti īstenojot pieejamības standartus. Pakāpeniski, sistemātiski un (kas ir svarīgāk) pastāvīgi uzraudzītā veidā jānovērš šķēršļi, kas apgrūtina piekļuvi sabiedrībai paredzētajiem objektiem, ēkām, precēm un pakalpojumiem, ar mērķi sasniegt pilnīgu pieejamību.

15. Visām jaunajām precēm, produktiem, telpām, tehnoloģijām un pakalpojumiem stingri piemērojot universālā dizaina koncepciju, jānodrošina to pilnīga, vienlīdzīga un neierobežota pieejamība visiem potenciālajiem klientiem, tostarp personām ar invaliditāti, pilnībā ņemot vērā tiem piemītošo cieņu un dažādību. Tam vajadzētu veicināt neierobežotas pārvietošanās ķēdes radīšanu, kas atvieglotu personu pārvietošanos telpās un no vienas telpas citā bez jebkādiem ierobežojumiem. Personām ar invaliditāti un citiem lietotājiem jāspēj neierobežoti pārvietoties pa ielām, iekļūt pieejamos zemās grīdas transportlīdzekļos, piekļūt informācijai un komunikācijas līdzekļiem, kā arī iekļūt atbilstoši universālajam dizainam būvētās ēkas un pārvietoties tajās, vajadzības gadījumā izmantojot tehniskos palīgīdzekļus un asistentu pakalpojumus. Universālā dizaina piemērošana automātiski nenovērš nepieciešamību pēc tehniskiem palīgīdzekļiem. Tā piemērošana ēkai jau projektēšanas sākuma fāzē palīdz samazināt būvniecības izmaksas – ēkas būvēšana jau no paša sākuma tā, lai tā būtu pieejama, daudzos gadījumos var vispār nepalielināt būvniecības izmaksas vai arī tikai nedaudz palielināt. Toties izmaksas, kas var rasties, vēlāk pielāgojot ēku tā, lai tā būtu pieejama, dažreiz var būt ievērojamas, īpaši dažu vēsturisko ēku gadījumā. Tā kā universālā dizaina piemērošana ēkas būvniecības sākumā ir ekonomiskāka, potenciālās izmaksas saistībā ar šķēršļu novēršanu vēlāk nevar izmantot kā aizbildinājumu, lai izvairītos no pienākuma pakāpeniski novērst šķēršļus ēkas pieejamībai. Arī informācijas un komunikācijas līdzekļu, tostarp IKT, pieejamība jāpanāk jau pašā sākumā, jo vēlāki tīmekļa un IKT pielāgojumi var palielināt izmaksas. Tāpēc izdevīgāk ir nepieciešamos IKT pieejamības elementus iekļaut jau projektēšanas un ražošanas sākuma stadijās.

16. Piemērojot universālo dizainu, sabiedrība kļūst pieejamāka visiem cilvēkiem, ne tikai personām ar invaliditāti. Ir svarīgi arī tas, ka 9. pantā dalībvalstīm ir skaidri noteikts pienākums nodrošināt pieejamību gan pilsētās, gan lauku rajonos. Pierādījumi liecina, ka parasti lielāka pieejamība ir lielajās pilsētās, nevis attālos, mazāk attīstītos lauku rajonos, lai

gan pārmērīga urbanizācija dažreiz var radīt papildu šķēršļus, kas blīvi apdzīvotā, rosīgā pilsētā traucē personu ar invaliditāti piekļuvi ēkām, transportam un pakalpojumiem, kā arī sarežģītākiem informācijas un komunikācijas pakalpojumiem. Gan pilsētās, gan lauku rajonos jānodrošina, lai personām ar invaliditāti būtu pieejamas tās fiziskās vides dabas un kultūras mantojuma daļas, kas ir atvērtas sabiedrībai.

17. Saskaņā ar 9. panta 1. punktu dalībvalstīm ir jāidentificē un jānovērš šķēršļi un barjeras, kas cita starpā attiecas uz:

a) ēkām, ceļiem, transportu un citiem iekštelpu un āra objektiem, tostarp skolām, mājokļiem, ārstniecības iestādēm un darba vietām;

b) informācijas, sakaru un citiem pakalpojumiem, tostarp elektroniskajiem pakalpojumiem un avārijas dienestiem.

Citu šeit pieminēto iekštelpu un āra objektu vidū jābūt tiesībaizsardzības iestādēm, tiesām, ieslodzījuma vietām, sociālajām iestādēm, sociālās mijiedarbības un atpūtas iestādēm, kultūras, reliģisko, politisko un sporta pasākumu norises vietām un iepirkšanās vietām.

18. Konvencijas 9. panta 2. punktā ir noteikti pasākumi, kas dalībvalstīm jāveic, lai izstrādātu un izsludinātu valsts obligātos standartus attiecībā uz sabiedrībai atvērto objektu un sniegto pakalpojumu pieejamību un pārraudzītu to īstenošanu. Šie standarti ir saskaņā ar pārējo dalībvalstu standartiem, lai nodrošinātu savietojamību attiecībā uz netraucētu pārvietošanos, ko garantē personu ar invaliditāti pārvietošanās un pilsonības brīvība (18. pants). Turklāt dalībvalstīm ir jāveic pasākumi, lai nodrošinātu, ka sabiedrībai atvērtie privātā sektora objekti un to sniegtie pakalpojumi ir pilnībā pieejami personām ar invaliditāti (9. panta 2. punkta b) apakšpunkts).

19. Tā kā bieži vien nepieejamības iemesls ir nepietiekama izpratne un tehniskās zināšanas, 9. pantā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jānodrošina visām ieinteresētajām personām apmācība par pieejamības problēmām, ar kurām saskaras personas ar invaliditāti (2. punkta c) apakšpunkts), bet 9. pantā nav mēģināts uzskaitīt ieinteresētās personas; ikvienā pilnīgā uzskaitījumā ir jāiekļauj iestādes, kas izdod būvatļaujas, apraides organizāciju padomes un IKT licencētie uzņēmumi, inženieri, dizaineri, arhitekti, pilsētplānotāji, transporta uzņēmumi, pakalpojumu sniedzēji, akadēmisko iestāžu pārstāvji un personas ar invaliditāti un to organizācijas. Apmācība jānodrošina ne tikai personām, kas izstrādā preces, pakalpojumus un produktus, bet arī šo preču un produktu faktiskajiem ražotājiem un pakalpojumu faktiskajiem sniedzējiem. Turklāt, pastiprinot personu ar invaliditāti tiešo līdzdalību produktu izstrādē, uzlabotos izpratne par pastāvošajām vajadzībām un palielinātos pieejamības pārbažu efektivitāte. Visbeidzot tieši no būvniecības darbu veicējiem būvniecības vietā ir atkarīgs, vai ēka būs pieejama. Ir svarīgi ieviest visu šo personu grupu apmācības un uzraudzības sistēmas, lai nodrošinātu pieejamības standartu praktisku piemērošanu.

20. Pārvietošanās un orientēšanās ēkās un citās vietās, kas atvērtas sabiedrībai, var radīt problēmas dažām personām ar invaliditāti, ja nav pienācīgu norāžu, informācija ir sniegta nepieejamā veidā un netiek nodrošināti sakaru vai atbalsta pakalpojumi. Tāpēc 9. panta 2. punkta d) un e) apakšpunktā ir noteikts, ka sabiedrībai atvērtajās ēkās un citās vietās jābūt norādēm Braila rakstā un viegli salasāmā un saprotamā formātā un ka pieejamības veicināšanas nolūkā jānorīko asistenti un starpnieki, tostarp gidi, lasītāji un profesionāli surdotulkotāji. Bez šādām norādēm, pieejamas informācijas un sakaru un atbalsta

pakalpojumiem orientēšanās un pārvietošanās šādās ēkās var kļūt neiespējama daudzām personām ar invaliditāti, tostarp tām personām, kas cieš no kognitīvā noguruma.

21. Ja nav pieejama informācija un komunikācijas līdzekļi, personām ar invaliditāti var būt nopietni apgrūtināta un ierobežota domas un vārda brīvības, kā arī daudzu citu pamattiesību un brīvību īstenošana. Tāpēc Konvencijas 9. panta 2. punkta f)–g) apakšpunktā ir noteikts, ka dalībvalstīm, piemērojot obligātos pieejamības standartus, jānodrošina asistentu un starpnieku, tostarp pavadoņu, lasītāju un profesionālu surdotulkotāju, pakalpojumi (2. punkta e) apakšpunkts), jāveicina citi atbilstoši palīdzības un atbalsta veidi personām ar invaliditāti, lai tām nodrošinātu informācijas pieejamību, un jāveicina jauno informācijas un sakaru tehnoloģiju un sistēmu, tostarp tīmekļa, pieejamību personām ar invaliditāti. Informācijai un komunikācijai jābūt pieejamai viegli saprotamos formātos un jānodrošina atviegloti un alternatīvi režīmi un metodes, kas paredzēti tām personām ar invaliditāti, kuras izmanto šos formātus, režīmus un metodes.

22. Var izmantot jaunās tehnoloģijas, lai veicinātu personu ar invaliditāti pilnīgu un vienlīdzīgu līdzdalību sabiedrības dzīvē, tomēr tikai tādā gadījumā, ja šīs tehnoloģijas ir izstrādātas un izveidotas veidā, kas veicina pieejamību. Jaunajiem ieguldījumiem, pētījumiem un ražojumiem jāveicina nevienlīdzības novēršana, nevis jārada jaunas barjeras. Tāpēc 9. panta 2. punkta h) apakšpunktā dalībvalstis ir aicinātas veicināt pieejamās informācijas un sakaru tehnoloģiju un sistēmu projektēšanu, izstrādi, ražošanu un izplatīšanu agrīnā stadijā tā, lai panāktu šo tehnoloģiju un sistēmu pieejamību ar minimālām izmaksām. Dzirdes uzlabošanas sistēmu, tostarp vides pielāgošanas sistēmu, izmantošana, lai palīdzētu dzirdes palīg līdzekļu un indukcijas kontūru lietotājiem, un tādu pasažieru liftu izmantošana, kas iepriekš aprīkoti, lai tos varētu izmantot personas ar invaliditāti ēkas ārkārtas evakuācijas laikā, ir tikai divi piemēri tehnoloģiskiem uzlabojumiem, kas veicina pieejamību.

23. Tā kā pieejamība ir priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi, kā tas noteikts Konvencijas 19. pantā, un pilnībā un vienlīdzīgi piedalīties sabiedrības dzīvē, piekļuves liegšana fiziskai videi, transportam, informācijas un komunikācijas tehnoloģijām un objektiem un pakalpojumiem, kas paredzēti sabiedrībai, ir uzskatāmi par diskrimināciju. Visām dalībvalstīm kopējais galvenais pienākums ir “veikt visus nepieciešamos, tostarp likumdošanas, pasākumus, lai grozītu vai atceltu pastāvošos likumus, noteikumus, paražas un praksi, kas rada personu ar invaliditāti diskrimināciju” (4. panta 1. punkta b) apakšpunkts). “Dalībvalstis aizliedz jebkādu diskrimināciju invaliditātes dēļ un garantē personām ar invaliditāti vienlīdzīgu un efektīvu tiesisko aizsardzību pret diskrimināciju jebkāda iemesla dēļ” (5. panta 2. punkts). “Lai veicinātu vienlīdzību un likvidētu diskrimināciju, dalībvalstis veic visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiek veikti saprātīgi pielāgojumi” (5. panta 3. punkts).

24. Ir skaidri jānodala pienākums nodrošināt piekļuvi visiem no jauna projektētajiem, uzbūvētajiem vai izveidotajiem objektiem, infrastruktūrai, precēm, produktiem vai pakalpojumiem un pienākumu likvidēt barjeras un nodrošināt piekļuvi esošajai fiziskai videi un esošajam transportam, informācijas un komunikācijas tehnoloģijām un pakalpojumiem, kas pieejami plašai sabiedrībai. Vēl viens dalībvalstu pienākums ir “uzņemties vai veicināt universālā dizaina preču, pakalpojumu, ierīču un objektu pētījumus un izstrādi, kā definēts šīs konvencijas 2. pantā, kurām būtu nepieciešama pēc iespējas mazāka pielāgošana un vizuālās izmaksas, lai apmierinātu personu ar invaliditāti specifiskās vajadzības, veicināt to pieejamību un izmantošanu un veicināt universālā dizaina iekļaušanu standartos un norādījumos” (4. panta 1. punkta f) apakšpunkts). Visiem jaunajiem objektiem, infrastruktūrai, telpām, precēm, produktiem un pakalpojumiem jābūt izstrādātiem saskaņā ar

universālā dizaina principiēm tā, lai tie būtu pilnībā pieejami personām ar invaliditāti. Dalībvalstu pienākums ir nodrošināt, lai personas ar invaliditāti varētu piekļūt tai esošajai fiziskajai videi, transportam, informācijai, sakariem un pakalpojumiem, kas ir pieejami plašai sabiedrībai. Tomēr, tā kā šis pienākums jāīsteno pakāpeniski, dalībvalstīm ir jānosaka galīgi termiņi un jāpiešķir pietiekami līdzekļi esošo barjeru likvidēšanai. Turklāt dalībvalstīm ir skaidri jānosaka dažādu iestāžu (tostarp reģionālo un vietējo iestāžu) un uzņēmumu (tostarp privāto uzņēmumu) pienākumi, kas šīm iestādēm un uzņēmumiem jāveic, lai nodrošinātu pieejamību. Dalībvalstīm jāparedz arī efektīvi uzraudzības mehānismi, lai nodrošinātu un uzraudzītu sankciju piemērošanu ikvienai personai, kas neīsteno pieejamības standartus.

25. Pieejamība attiecas uz personu grupām, bet saprātīgi pielāgojumi – uz atsevišķām personām. Tas nozīmē, ka pienākums nodrošināt pieejamību ir *ex ante* pienākums. Tāpēc dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt pieejamību, pirms persona ir lūgusi tai palīdzēt iekļūt kādā vietā vai izmantot kādu pakalpojumu. Dalībvalstīm ir jānosaka un jāpieņem pieejamības standarti, konsultējoties ar organizācijām, kas pārstāv personas ar invaliditāti, un šajos standartos jāiekļauj sīkas prasības pakalpojumu sniedzējiem, būvniekiem un citām ieinteresētajām personām. Pieejamības standartiem jābūt vispārīgiem un standartizētiem. Tādu personu gadījumā, kurām ir reti sastopami traucējumi, kas nav ņemti vērā, izstrādājot pieejamības standartus, vai kuras neizmanto režīmus, metodes vai līdzekļus, kas piedāvāti pieejamības nodrošināšanai (piemēram, nelasa Braila rakstu), pieejamības standartu piemērošana var būt nepietiekama piekļuves nodrošināšanai. Šādos gadījumos var veikt saprātīgus pielāgojumus. Saskaņā ar Konvenciju dalībvalstis nedrīkst izvairīties no pakāpeniskas pieejamības nodrošināšanas personām ar invaliditāti, aizbildinoties ar taupības pasākumiem. Pienākums īstenot pieejamību ir beznosacījuma, t. i., uzņēmums, kura pienākums ir nodrošināt pieejamību, nedrīkst to nedarīt, aizbildinoties ar to, ka piekļuves nodrošināšana personām ar invaliditāti tam rada pārmērīgu slogu. Turpretī pienākums veikt saprātīgus pielāgojumus pastāv vienīgi tādā gadījumā, ja tas uzņēmumam nerada pārmērīgu slogu.

26. Pienākums veikt saprātīgus pielāgojumus ir *ex nunc* pienākums, kas nozīmē, ka tas jāpilda no brīža, kad personai, kurai ir traucējumi, tie konkrētā situācijā, piemēram, darbavietā vai skolā, ir nepieciešami, lai tā šajā situācijā varētu vienlīdzīgi ar citiem īstenot savas tiesības. Šādā gadījumā pieejamības standarti var kalpot kā norādījumi, bet nav jāuzskata par preskriptīviem. Saprātīgus pielāgojumus var izmantot kā līdzekli, lai konkrētā situācijā kādai personai ar invaliditāti nodrošinātu pieejamību. Saprātīgo pielāgojumu mērķis ir panākt taisnīgumu atsevišķā gadījumā, novēršot diskrimināciju vai nevienlīdzību un ņemot vērā attiecīgās personas cieņu, patstāvīgumu un izvēli. Tādējādi persona, kurai ir reti sastopami traucējumi, varētu lūgt veikt tādus pielāgojumus, kas neietilpst pieejamības standarta piemērošanas jomā.

III. Dalībvalstu pienākumi

27. Lai sabiedrībai paredzētas fiziskās vides, transporta, informācijas, komunikācijas līdzekļu un pakalpojumu pieejamības nodrošināšana bieži ir priekšnosacījums tam, lai personas ar invaliditāti varētu faktiski īstenot dažādas pilsoniskās un politiskās tiesības, dalībvalstis var nodrošināt, lai pieejamība tiktu panākta pakāpeniski, kad tas vajadzīgs, kā arī starptautiskās sadarbības ceļā. Īsā vai vidējā laika posmā var veikt efektīvu situācijas analīzi, lai identificētu šķēršļus un barjeras, kas jālikvidē. Barjeras ir jālikvidē nepārtraukti un sistemātiski, pakāpeniski, tomēr mērķtiecīgi.

28. Dalībvalstīm ir pienākums pieņemt un izsludināt valsts pieejamības standartus un uzraudzīt to īstenošanu. Ja neeksistē atbilstoši tiesību akti, vispirms ir jāizveido piemērots tiesiskais regulējums. Dalībvalstīm jāveic to tiesību aktu vispusīga pārskatīšana, kas reglamentē piemērojamību, lai identificētu, uzraudzītu un novērstu trūkumus šajos tiesību aktos un to īstenošanā. Tiesību aktos, kas reglamentē ar invaliditāti saistītus jautājumus, bieži vien pieejamības definīcijā nav ietverta IKT, un personu ar invaliditāti tiesību aizsardzības tiesību aktos, kas attiecas uz tādu jomu nediskriminējošu pieejamību kā valsts iepirkums, nodarbinātība un izglītība, bieži nav iekļauta piekļuve IKT un daudzām precēm un pakalpojumiem, kas mūsdienu sabiedrībā ir ļoti būtiski un ko nodrošina, izmantojot IKT. Šo tiesību aktu un noteikumu pārskatīšanu un pieņemšanu ir svarīgi veikt, cieši sadarbojoties ar personām ar invaliditāti un tās pārstāvošajām organizācijām (4. panta 3. punkts), kā arī ar visām ieinteresētajām personām, tostarp ar akadēmiskās izglītības iestāžu un arhitektu, pilsētplānotāju, inženieru un dizaineru profesionālajām asociācijām. Saskaņā ar Konvenciju tiesību aktos jāiekļauj universālā dizaina princips un šim principam jābūt to pamatā (4. panta 1. punkta f) apakšpunkts). Jānosaka, ka piemērojamības standarti ir obligāti piemērojami, un jāparedz sankcijas, tostarp naudas sodi, personām, kas nepiemēro šos standartus.

29. Ir lietderīgi pieejamības standartus, kas reglamentē vairākas jomas, kurām jābūt pieejamām, iekļaut galvenajās tiesību normu grupās, piemēram, normās par fizisko vidi tiesību aktos, kas reglamentē būvniecību un plānošanu, vai normās par transportu tiesību aktos, kas reglamentē gaisa, dzelzceļa, autoceļu un ūdens pārvadājumus, informācijas un komunikācijas tehnoloģijas un sabiedrisko pakalpojumus. Tomēr pieejamība jāietver gan vispārējos, gan specifiskos tiesību aktos, kas attiecas uz vienlīdzīgām iespējām, vienlīdzību un līdzdalību, galveno uzmanību pievēršot ar invaliditāti saistītas diskriminācijas aizliegumam. Piekļuves liegšana ir skaidri jādefinē kā diskriminējoša rīcība. Personām ar invaliditāti, kam ir liegta piekļuve sabiedrībai pieejamai fiziskai videi, transportam, informācijai, komunikācijas līdzekļiem vai pakalpojumiem, jānodrošina efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Definējot pieejamības standartus, dalībvalstīm jāņem vērā, ka personas ar invaliditāti ir dažādas, un pieejamība jānodrošina visām personām neatkarīgi no dzimuma, vecuma un invaliditātes veida. Pieejamības nodrošināšanas procesā, aptverot personas ar dažāda veida invaliditāti, ir jāatzīst, ka dažām no tām ir nepieciešama cilvēku vai dzīvnieku palīdzība, lai tās varētu pilnībā baudīt pieejamību (piemēram, personīgs asistents, surdotulkotājs, Braila raksts vai suņi-pavadoņi). Piemēram, ir jānosaka, ka liegšana suņiem-pavadoņiem ienākt kādā noteiktā telpā vai atvērtā sabiedriskajā vietā ir diskriminācija invaliditātes dēļ, kas ir aizliegta.

30. Ir jānosaka minimālie pieejamības standarti attiecībā uz dažādiem pakalpojumiem, ko personām ar dažāda veida traucējumiem sniedz valsts iestādes un privātie uzņēmumi. Izstrādājot jaunus standartus saistībā ar IKT, ir jāizmanto tādi standarta rīki kā *ITU-T* ieteikums “Telesakaru pieejamības pārbaudes protokols standartizācijas darbībām” [*Telecommunications Accessibility Checklist for standardization activities*] (2006. gads) un “Telesakaru pieejamības pamatnostādnes vecāka gadagājuma personām un personām ar invaliditāti” [*Telecommunications accessibility guidelines for older persons and persons with disabilities*] (*ITU-T* ieteikums F.790). Tādējādi standartu izstrādes procesā būs iespējams vispārināt universālo dizainu. Dalībvalstīm jāizveido tiesiskais regulējums, nosakot konkrētus, izpildāmus un laikā ierobežotus kritērijus, lai uzraudzītu un novērtētu pakāpeniskās izmaiņas un pielāgojumus, ko privātie uzņēmumi veic, savus nepieejamos pakalpojumus pārvēršot pieejamos pakalpojumos. Dalībvalstīm turklāt ir jānodrošina, lai visas no jauna saražotās preces un sniegtie pakalpojumi būtu pilnībā pieejami personām ar invaliditāti. Obligātie standarti jāizstrādā, pastāvīgi konsultējoties ar personām ar invaliditāti un tās pārstāvošajām organizācijām saskaņā ar Konvencijas 4. panta 3. punktu. Standartus var izstrādāt arī kopā ar citām dalībvalstīm, starptautiskajām organizācijām un aģentūrām

starptautiskās sadarbības ceļā saskaņā ar Konvencijas 32. pantu. Dalībvalstis tiek mudinātas pievienoties *ITU* grupām, kas veic izpēti šīs savienības radiosakaru, standartizācijas un attīstības sektorā un aktīvi cenšas panākt pieejamības aspektu iekļaušanu starptautisko telesakaru un IKT standartu izstrādē, kā arī vairojot nozares un valdību izpratni par nepieciešamību uzlabot IKT pieejamību personām ar invaliditāti. Šāda sadarbība var būt lietderīga, izstrādājot un popularizējot tādus starptautiskos standartus, kas veicina preču un pakalpojumu savietojamību. Ar komunikāciju saistītās jomās dalībvalstīm ir jānodrošina vismaz minimāla pakalpojumu kvalitāte, jo īpaši salīdzinoši jauniem pakalpojumiem, piemēram, personīgā asistenta un surdotulkotāja pakalpojumiem un informācijai Braila rakstā, ar mērķi tos standartizēt.

31. Pārskatot tiesību aktus, kas reglamentē pieejamību, dalībvalstīm jāņem vērā nepieciešamība novērst diskrimināciju invaliditātes dēļ un vajadzības gadījumā tiesību aktos jāizdara atbilstoši grozījumi. Par aizliegtu, diskriminējošu rīcību jāatzīst vismaz šādas situācijas, kurās nepietiekamas pieejamības dēļ personas ar invaliditāti nav varējušas izmantot sabiedriskos pakalpojumus vai piekļūt sabiedrībai atvērtiem objektiem:

a) situācija, kad pakalpojums vai objekts izveidots pēc pieejamības standartu ieviešanas;

b) ja objekta vai pakalpojuma pieejamība ir nodrošināta, veicot saprātīgus pielāgojumus (pēc attiecīgā objekta vai pakalpojuma izveides).

32. Pārskatot tiesību aktus, kas reglamentē pieejamību, dalībvalstīm ir jāpārskata arī savi tiesību akti par publisko iepirkumu, lai nodrošinātu, ka to publiskā iepirkuma procedūrās tiek iekļautas prasības attiecībā uz pieejamību. Ir nepieļaujami izmantot valsts līdzekļus, lai radītu vai turpinātu nevienlīdzību, kas nenovēršami radīsies, ja pakalpojumi un objekti nebūs pieejami. Publiskais iepirkums jāizmanto arī, lai īstenotu pozitīvu rīcību saskaņā ar Konvencijas 5. panta 4. punkta noteikumiem ar mērķi nodrošināt pieejamību un personu ar invaliditāti *de facto* vienlīdzību ar citām personām.

33. Dalībvalstīm jāpieņem rīcības plāni un stratēģijas ar mērķi identificēt esošās barjeras pieejamībai, noteikt termiņus un nodrošināt gan cilvēku, gan materiālos resursus, kas nepieciešami barjeru likvidēšanai. Pēc pieņemšanas šie rīcības plāni un stratēģijas stingri jāīsteno. Dalībvalstīm arī jāstiprina savi uzraudzības mehānismi, lai garantētu pieejamību, un jāturpina nodrošināt pietiekamus līdzekļus, lai likvidētu barjeras pieejamībai un apmācītu par uzraudzību atbildīgo personālu. Tā kā pieejamības standartus bieži vien īsteno vietējā mērogā, ļoti svarīgi ir pastāvīgi stiprināt to vietējo iestāžu kapacitāti, kas atbildīgas par standartu īstenošanas uzraudzību. Dalībvalstu pienākums ir izstrādāt efektīvu uzraudzības regulējumu un izveidot efektīvas uzraudzības struktūras, kam ir pietiekama kapacitāte un atbilstošas pilnvaras, lai pārlicinātos, ka plāni, stratēģijas un standartizācija tiek īstenoti un ieviesti.

IV. Saistība ar citiem Konvencijas pantiem

34. Dalībvalstu pienākums nodrošināt sabiedrībai paredzētās fiziskās vides, transporta, informācijas, komunikācijas līdzekļu un pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti jāpilda, raugoties no vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma perspektīvas. Piekļuves liegšana sabiedrībai paredzētajai fiziskajai videi, transportam, informācijai, komunikācijas līdzekļiem un pakalpojumiem jāuzskata par diskrimināciju invaliditātes dēļ, kas ir aizliegta saskaņā ar Konvencijas 5. pantu. Jāapsver pieejamības nodrošināšana *pro futuro*, ņemot vērā to, kā tiek īstenots vispārējais pienākums izstrādāt preces, pakalpojumus, aprīkojumu un objektus saskaņā ar universālo dizainu (4. panta 1. punkta f) apakšpunkts).

35. Izpratnes vairošana ir viens no priekšnosacījumiem Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām efektīvai īstenošanai. Tā kā pieejamību bieži vien izprot šaurā nozīmē, proti, kā apbūvētās fiziskās vides pieejamību (kas ir svarīga, tomēr ir tikai viens no pieejamības aspektiem, kas saistīts ar personām ar invaliditāti), dalībvalstīm jācenšas sistemātiski un pastāvīgi vairojot visu ieinteresēto personu izpratni par pieejamību. Pieejamības vispusīgums jāaptver, nodrošinot fiziskas vides, transporta, informācijas, komunikācijas līdzekļu un pakalpojumu pieejamību. Vairojot izpratni, jāuzsver arī tas, ka pienākums ievērot pieejamības standartus vienlīdz attiecas gan uz valsts sektoru, gan uz privāto sektoru. Jāpopularizē universālā dizaina piemērošana un ideja, ka projekta izstrāde un būvniecība personām ar invaliditāti pieejamā veidā ir izdevīga, ja šos pieejamības aspektus ņem vērā jau pirmajos projekta izstrādes un būvniecības posmos. Izpratnes vairošana jāveic sadarbībā ar personām ar invaliditāti, tās pārstāvošajām organizācijām un tehniskajiem ekspertiem. Īpaša uzmanība jāpievērš kapacitātes palielināšanai, kuras mērķis ir piemērot pieejamības standartus un uzraudzīt to īstenošanu. Plašsaziņas līdzekļiem ir ne tikai jārūpējas par savu programmu un pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti, bet arī aktīvi jāpopularizē pieejamība un jāsniedz savs ieguldījums izpratnes vairošanā.

36. Sabiedrībai paredzētās fiziskās vides, transporta, informācijas, komunikācijas līdzekļu un pakalpojumu pieejamības nodrošināšana ir patiešām svarīgs priekšnosacījums daudzu Konvencijā paredzēto tiesību faktiskai īstenošanai. Riska situācijās un dabas katastrofu un bruņotu konfliktu laikā personām ar invaliditāti jābūt pieejamiem avārijas dienestu pakalpojumiem, jo citādā gadījumā nav iespējams izglābt šo personu dzīvību un aizsargāt to labklājību (11. pants). Atjaunošanas procesos pēc dabas katastrofām prioritātei jābūt pieejamībai. Tāpēc dabas katastrofu riska samazināšanai jābūt pieejamai visiem, arī personām ar invaliditāti.

37. Tiesa faktiski nav pieejama, ja ēkas, kurās atrodas tiesībaizsardzības un tiesu iestādes, nav fiziski pieejamas vai ja to pakalpojumi, informācija un komunikācija netiek nodrošināta personām ar invaliditāti pieejamā veidā (13. pants). Ir jābūt pieejamām drošajām mājām un atbalsta pakalpojumiem un procedūrām, lai personām ar invaliditāti, jo īpaši sievietēm un bērniem, nodrošinātu efektīvu un jēgpilnu aizsardzību no vardarbības, ļaunprātīgas izmantošanas un ekspluatācijas (16. pants). Pieejama vide, transports, informācija, komunikācijas līdzekļi un pakalpojumi ir priekšnosacījums personu ar invaliditāti iekļaušanai attiecīgajā vietējā sabiedrībā un šo personu patstāvīgam dzīvesveidam (19. pants).

38. Gan 9. pantā, gan 21. pantā ir aplūkoti ar informāciju un komunikāciju saistīti jautājumi. Saskaņā ar 21. pantu dalībvalstis “veic visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka personas ar invaliditāti var īstenot tiesības uz vārda un uzskatu brīvību, tostarp brīvību meklēt, saņemt un izplatīt informāciju un idejas vienlīdzīgi ar citiem un visos komunikācijas veidos pēc savas izvēles”. Turpinājumā šajā pantā ir sīki aprakstīts, kā praksē var nodrošināt informācijas un komunikācijas pieejamību. Tajā ir noteikts, ka dalībvalstis “informāciju, kas paredzēta plašai sabiedrībai, laikus un bez papildu maksas [sniedz] personām ar invaliditāti pieejamos formātos un ar tehnoloģijām, kas atbilst dažādiem invaliditātes veidiem” (21. panta a) apakšpunkts). Turklāt tajā ir paredzēts, ka dalībvalstis veicina “to, ka oficiālos pasākumos personas ar invaliditāti pēc savas izvēles izmanto zīmju valodu, Braila rakstu, pastiprinošos un alternatīvos komunikācijas veidus un citus pieejamos komunikācijas līdzekļus, veidus un formātus” (21. panta b) apakšpunkts). Privātie uzņēmumi, kas sniedz pakalpojumus plašai sabiedrībai, tostarp tie, kas informāciju izplata ar tīmekļa palīdzību, tiek mudināti sniegt informāciju un pakalpojumus personām ar invaliditāti pieejamā formātā, ko tās var izmantot (21. panta c) apakšpunkts), bet plašsaziņas līdzekļi, tostarp informācijas sniedzēji tīmeklī, tiek

mudināti padarīt savus pakalpojumus pieejamus personām ar invaliditāti (21. panta d) apakšpunkts). Turklāt saskaņā ar 21. pantu dalībvalstīm ir jāatzīst un jāveicina zīmju valodu lietošana saskaņā ar Konvencijas 24., 27., 29. un 30. pantu.

39. Bez pieejama transporta uz skolu, pieejamām skolu ēkām, pieejamas informācijas un pieejamām komunikācijas iespējām personām ar invaliditāti nav iespējas īstenot savas tiesības uz izglītību (Konvencijas 24. pants). Tādējādi skolām ir jābūt pieejamām, kā tas ir skaidri norādīts Konvencijas 9. panta 1. punkta a) apakšpunktā. Tomēr pieejamam ir jābūt visam iekļaujošās izglītības procesam – ne tikai ēkām, bet visai informācijai un komunikācijai, tostarp vides vai FM atbalsta sistēmām, atbalsta pakalpojumiem un saprātīgiem pielāgojumiem skolās. Lai veicinātu pieejamību, izglītībai un skolu programmu saturam jābūt tādām, kas veicinātu un ko varētu nodrošināt zīmju valodā, Braila rakstā, alternatīvā rakstā un pastiprinošos un alternatīvos komunikācijas veidos, līdzekļos un formātos (24. panta 3. punkta a) apakšpunkts), īpašu uzmanību pievēršot tām valodām un komunikācijas veidiem un līdzekļiem, ko lieto skolēni ar redzes un/vai dzirdes traucējumiem. Mācīšanas veidiem un līdzekļiem jābūt pieejamiem, un mācīšanai jānotiek pieejamā vidē. Visai videi, kas paredzēta skolēniem ar invaliditāti, jābūt projektētai tā, lai veicinātu iekļaušanu un garantētu skolēnu vienlīdzību visā to izglītības procesā. Konvencijas 24. panta pilna īstenošana jāapsver, ņemot vērā pārējos cilvēktiesību aizsardzības pamata instrumentus, kā arī noteikumus, kas iekļauti ANO Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas Konvencijā pret diskrimināciju izglītībā.

40. Veselības aprūpe un sociālā aizsardzība ir nesasniedzama personām ar invaliditāti, ja tās nevar iekļūt telpās, kur sniedz šos pakalpojumus. Pat ja pašas ēkas, kurās sniedz veselības aprūpes un sociālās aizsardzības pakalpojumus, ir pieejamas, personas ar invaliditāti nespēj nokļūt šo pakalpojumu sniegšanas vietās, ja nav pieejama transporta. Visai informācijai un komunikācijai saistībā ar veselības aprūpes nodrošināšanu jābūt pieejamai zīmju valodā, Braila rakstā, pieejamos elektroniskajos formātos, alternatīvā rakstā un pastiprinošos un alternatīvos komunikācijas veidos, līdzekļos un formātos. Nodrošinot veselības aprūpi un jo īpaši reproduktīvās veselības aprūpi sievietēm un meitenēm ar invaliditāti, tostarp ginekoloģijas un dzemdniecības pakalpojumus, ir sevišķi svarīgi ņemt vērā pieejamības dzimumu aspektu.

41. Personas ar invaliditāti nevar faktiski īstenot Konvencijas 27. pantā paredzētās tiesības uz darbu un nodarbinātību, ja pati darbavieta ir nepieejama. Tādējādi darbavietām ir jābūt pieejamām, kā tas ir skaidri norādīts Konvencijas 9. panta 1. punkta a) apakšpunktā. Atteikums pielāgot darbavietu ir aizliegta diskriminācija invaliditātes dēļ. Bez darbavietu fiziskas pieejamības personām ar invaliditāti ir nepieciešams arī pieejams transports un atbalsta pakalpojumi, lai tās varētu nokļūt savā darbavietā. Visai informācijai saistībā ar darbu, darba sludinājumiem, ar atlases procesu saistītai informācijai un ar darba procesu saistītajai komunikācijai darbavietā ir jābūt pieejamai zīmju valodā, Braila rakstā, pieejamos elektroniskajos formātos, alternatīvā rakstā un pastiprinošos un alternatīvos komunikācijas veidos, līdzekļos un formātos. Pieejamām ir jābūt arī arodbiedrībām un darba tiesībām, kā arī apmācības iespējām un kvalifikācijai. Piemēram, svešvalodu vai datorkursi darbiniekiem un praktikantiem jābūt pieejamā vidē un, izmantojot pieejamus formātus, režīmus un līdzekļus.

42. Konvencijas 28. pantā ir paredzēts pienācīgs dzīves līmenis un sociālā aizsardzība personām ar invaliditāti. Dalībvalstīm jāveic nepieciešamie pasākumi, lai garantētu gan vispārējo, gan personām ar invaliditāti domāto sociālās aizsardzības līdzekļu un pakalpojumu nodrošināšanu pieejamā veidā un pieejamās ēkās un visas informācijas, kas attiecas uz personām ar invaliditāti, padarīšanu pieejamu, lietojot zīmju valodu, Braila rakstu, pieejamus elektroniskos formātus, alternatīvo rakstu un pastiprinošos un alternatīvos komunikācijas

veidus, līdzekļus un formātus. Sociālo mājokļu programmās jānodrošina, lai mājokļi cita starpā ir pieejami personām ar invaliditāti un vecāka gadagājuma personām.

43. Konvencijas 29. pants garantē personām ar invaliditāti tiesības piedalīties politiskajā un sabiedriskajā dzīvē un tiesības piedalīties valsts pārvaldē. Personas ar invaliditāti nevar īstenot šīs tiesības vienlīdzīgi ar citiem un efektīvi, ja dalībvalstis nav nodrošinājušas atbilstošas, pieejamas un viegli saprotamas un izmantojamas balsošanas procedūras, telpas un materiālus. Ir svarīgi, lai to politisko partiju un atsevišķu kandidātu, kas piedalās vēlēšanās, politiskās sanāksmes un izmantotie materiāli būtu pieejami. Citādā gadījumā personām ar invaliditāti tiek liegts īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar citiem piedalīties politiskajos procesos. Ir jānodrošina, lai tām personām ar invaliditāti, kas ievēlētas valsts amatpersonu amatos, būtu tādas pašas iespējas kā citiem izmantot savas pilnvaras pilnīgi pieejamā veidā.

44. Ikvienam ir tiesības baudīt mākslu, piedalīties sporta spēlēs, apmeklēt viesnīcas, restorānus un bārus. Tomēr personas ratiņkrēslos nevar apmeklēt koncertu, ja koncertzālē iespējams nokļūt tikai pa kāpnēm. Neredzīgās personas nevar izbaudīt gleznu, ja tai trūkst apraksta, ko galerijā tās var noklausīties. Vārdzirdīgās personas nevar skatīties filmu, ja tai nav subtitru. Nedzirdīgās personas nevar izbaudīt teātra izrādi, ja tai nav nodrošināts surdotulkotājs. Personas ar intelektuālo invaliditāti nevar lasīt grāmatu, ja tai nav nodrošināta vienkāršota versija vai versija pastiprinošā un alternatīvā formātā. Saskaņā ar Konvencijas 30. pantu dalībvalstīm ir jāatzīst personu ar invaliditāti tiesības vienlīdzīgi ar citiem piedalīties kultūras dzīvē. Dalībvalstīm ir jāveic visi atbilstošie pasākumi, lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti:

a) ir pieejami kultūras materiāli pieejamos formātos;

b) ir pieejamas televīzijas programmas, filmas, teātris un citi kultūras pasākumi pieejamos formātos;

c) ir pieejamas tādas kultūras pasākumu vai pakalpojumu vietas kā teātri, muzeji, kinoteātri, bibliotēkas un tūrisma pakalpojumi, un pēc iespējas lielākā mērā ir pieejami valsts nozīmes kultūras pieminekļi un objekti.

Dažos gadījumos patiešām var būt grūti nodrošināt to kultūras un vēstures pieminekļu pieejamību, kas ir valsts mantojums. Tomēr dalībvalstu pienākums ir censties nodrošināt šo vietu pieejamību. Daudzi pieminekļi un valsts nozīmes kultūras vietas ir pieejamas, vienlaicīgi saglabājot to kultūras un vēsturisko identitāti un unikalitāti.

45. “Dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai personas ar invaliditāti varētu attīstīt un izmantot savu radošo, māksliniecisko un intelektuālo potenciālu ne tikai savā labā, bet arī sabiedrības bagātināšanai” (30. panta 2. punkts). “Dalībvalstis saskaņā ar starptautiskajām tiesībām veic visus atbilstošos pasākumus, lai nodrošinātu, ka tiesību akti, kas aizsargā intelektuālā īpašuma tiesības, neveido nepamatotu vai diskriminējošu barjeru kultūras materiālu pieejamībai personām ar invaliditāti” (30. panta 3. punkts). Marakešas līgumam, kas atvieglo piekļuvi publicētiem darbiem personām, kuras ir neredzīgas, ar redzes traucējumiem vai citādām lasīšanas grūtībām, ko Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācija publicēja 2013. gada jūnijā, jānodrošina kultūras materiāliem bez nepamatotiem vai diskriminējošiem šķēršļiem personām ar invaliditāti, tostarp tām personām ar invaliditāti, kas dzīvo ārzemēs vai kā mazākumtautības pārstāvis kādā citā valstī, vai kas runā to pašu valodu vai lieto tos pašus komunikācijas līdzekļus, jo īpaši personām, kam ir grūtības lietot tradicionālos drukātos materiālus. Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām ir noteikts,

ka personām ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem ir tiesības uz savas kultūras un valodas identitātes atzīšanu un atbalstīšanu. 30. panta 4. punktā ir uzsvērtā zīmju valodas un nedzirdīgo kultūras atzīšana un atbalsts.

46. Saskaņā ar Konvencijas 30. panta 5. punktu, “lai personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem varētu piedalīties atpūtas, brīvā laika un sporta pasākumos, dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus:

a) lai sekmētu un veicinātu personu ar invaliditāti pēc iespējas lielāku līdzdalību vispārēja profila sporta pasākumos visos līmeņos;

b) lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti ir iespējas organizēt un attīstīt personām ar invaliditāti paredzētus sporta un atpūtas pasākumus un tajos piedalīties, un šai nolūkā veicina, lai vienlīdzīgi ar citiem tiktu sniegta atbilstoša apmācība, sagatavošana un līdzekļi;

c) lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti ir pieejami sporta, atpūtas un tūrisma objekti;

d) lai nodrošinātu, ka bērniem ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem bērniem ir pieejama līdzdalība spēļu, atpūtas, brīvā laika un sporta pasākumos, tostarp pasākumos skolas sistēmas ietvaros;

e) lai nodrošinātu, ka personām ar invaliditāti ir pieejami to personu pakalpojumi, kuras ir iesaistītas brīvā laika, tūrisma, atpūtas un sporta pasākumu organizēšanā”.

47. Konvencijas 32. pantā aprakstītajai starptautiskajai sadarbībai jābūt svarīgam rīkam pieejamības un universālā dizaina veicināšanā. Komiteja iesaka starptautiskajām attīstības aģentūrām atzīt to, ka ir svarīgi atbalstīt projektus, kuru mērķis ir uzlabot IKT un citu piekļuvei svarīgu infrastruktūru. Jebkādi jauni ieguldījumi, kas veikti starptautiskās sadarbības ietvaros, jāizmanto, lai veicinātu esošo barjeru likvidēšanu un novērstu jaunu barjeru radīšanu. Ir nepieļaujami izmantot valsts līdzekļus, lai radītu jaunas nevienlīdzības. Visiem jaunajiem objektiem, infrastruktūrai, precēm, produktiem un pakalpojumiem jābūt pilnībā pieejamiem visām personām ar invaliditāti. Starptautiskā sadarbība jāizmanto ne tikai ieguldījumu veikšanai pieejamās precēs, produktos un pakalpojumos, bet arī zinātības un informācijas apmaiņai par paraugpraksi saistībā ar pieejamības sasniegšanu tā, lai radītu jūtamas izmaiņas, uzlabojot miljonu personu ar invaliditāti dzīvi visā pasaulē. Ir svarīga arī starptautiskā sabiedrība standartizācijas jomā, jo ir jāatbalsta personu ar invaliditāti organizācijas, lai tās varētu piedalīties valsts un starptautiska mēroga procesos, kuru mērķis ir izstrādāt un īstenot pieejamības standartus un uzraudzīt to īstenošanu. Pieejamībai arī turpmāk ir jābūt ilgtspējīgas attīstības pasākumu daļai, jo īpaši ņemot vērā darba kārtību pēc 2015. gada.

48. Pieejamības uzraudzība ir izšķiroši svarīgs aspekts saistībā ar Konvencijas īstenošanas uzraudzību gan valsts, gan starptautiskā mērogā. Konvencijas 33. pantā ir noteikts, ka dalībvalstīm valdībā jāizveido kontaktpunkti, kas nodarbojas ar jautājumiem saistībā ar šīs konvencijas īstenošanu, kā arī pienācīgi jāizskata iespēja šīs konvencijas īstenošanas uzraudzības vajadzībām izveidot valsts sistēmu, kurā būtu viens vai vairāki neatkarīgi mehānismi. Uzraudzības procesā jāiesaistās un pilnvērtīgi jāpiedalās arī pilsoniskajai sabiedrībai. Saistībā ar pareizas 9. panta īstenošanas pasākumiem ir būtiski pienācīgi konsultēties ar struktūrām, kas izveidotas saskaņā ar 33. pantu. Šīm struktūrām cita starpā jānodrošina jēgpilnas iespējas piedalīties procesos, kuros tiek izstrādāti valsts pieejamības standarti un piezīmes par esošajiem tiesību aktiem un tiesību aktu projektiem, iesniegt tiesību

aktu projektu un politikas nostādņu priekšlikumus un pilnvērtīgi līdzdarboties izpratnes vairošanas un izglītošanas kampaņās. Konvencijas īstenošanas uzraudzības procesi valsts un starptautiskā mērogā jāīsteno pieejamā veidā, veicinot un nodrošinot personu ar invaliditāti un to pārstāvošo organizāciju efektīvu līdzdalību tajos. Konvencijas 49. pants paredz, ka šīs konvencijas tekstu padara pieejamu pieejamos formātos. Tas ir jauninājums starptautiskajos cilvēktiesību aizsardzības līgumos, un Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām jāuzskata par precedentu šajā jomā attiecībā uz visiem turpmākajiem līgumiem.